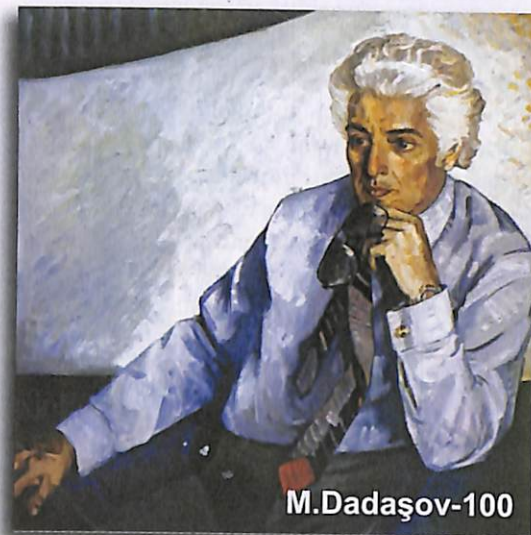

"...Azərbaycan rejissoru və operatoru, xalq artisti Muxtar Baba oğlu Dadaşov 1931-ci ildən kinoda fəaliyyət göstərir. Onun filmləri Azərbaycan sənədli kinosu tarixində əhəmiyyətli yer tutur. O, bir sıra sənədli və bədii filmlərin rejissor-operatorudur. Əksər filmlərinin ssenari müəllifidir. Orden və medallarla təltif edilmişdir".

M.Dadaşov-100

• Aydın KAZIMZADƏ, kinoşünas

Muxtar Dadaşov

Milli kinomuzun fəxri və şöhrəti

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında respublikanın xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı, kinorejissor və kinooperator Muxtar Dadaşov haqqında yazılmış bu qısa sətirlərin arxasında 85 illik ömrünün 65 ilini milli kino sənətimizin təşəkkül tapmasına və inkişafına sərf etmiş görkəmli sənətkarın dolğun həyatı durur.

Tanınmış yazıçı və dramaturq İ.Qasımov onun haqqında demişdir: "Muxtar Dadaşovun tərcümehalılı bizim doğma kollektivin (kinostudiyanın - A.K.) canlı tərcümehalılıdır".

1998-ci ilin may ayında Bakıda keçirilən "Şərq-Qərb" Beynəlxalq kinofestivalı başa çatır-çatmaz acı bir xəbər ölkənin bütün kino işçilərini və kinosevərləri sarsıtdı: Görkəmli kino xadimi Muxtar Dadaşov mayın 7-də vəfat etmişdir.

Muxtar müəllimin yoxluğu reallıq olsa da, bununla nə qohum-əqrəbəsi, nə də biz - kino işçiləri barışmadıq, heç bu gün də onun yoxluğuna inanmırıq.

Təsədüfi deyil ki, istedadlı sənətkarın mənzilindəki iş otağı bu gün də sağlığında olduğu kimi saxlanılır.

Burada çoxlu qovluqlar var. Qovluqların birində saxlanılan fotosəkillər onun sənədli kino ustası olmasından xəbər verir.

İkinci qovluqdakı fotosəkillər isə onun bədii kino-

dakı fəaliyyəti ilə bağlıdır, həm operator, həm də rejissor kimi.

O, sənədli və bədii filmlərini, respublikamızın kinosalnaməsini sevə-sevə, böyük zəhmət bahasına, yuxusuz gecələr hesabına yaradırdı. Böyük sənətkarın zəngin yaradıcılığı Azərbaycan kinematografiya tarixinin ən parlaq səhifələrini təşkil edir.

Ümumiyyətlə, bu böyük insan çoxşaxəli yaradıcılığa malik bir sənətkar idi. Onu nəinki respublikamızda, həm də keçmiş Sovetlər İttifaqında təcrübəli kinorejissor, kinooperator və ssenarist kimi tanıyırdı və hörmət edirdilər. Misal üçün, leninqradlı kino xadimi A.Moldavski sənət dostu haqqında demişdir: "Muxtar Dadaşov Azərbaycan kinematografiyasının fəxri və şöhrətidir".

Muxtar Dadaşov düz 72 il Azərbaycan mədəniyyətinə, incəsənətinə xidmət edib. Bunun 65 ili milli kinomuzun payına düşür. O, ilk dəfə səhnəyə çıxanda cəmi 11 yaşı vardı. Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında uşaq rollarını ifa edirdi. 1928-ci ildə teatrda C.Cabbarlının "Sevil" pyesinin ilk tamaşasında Gündüz rolunda oynamışdır. 1929-cu ildə türk uşaq teatrının aparıcı aktyoru olmuşdur. Sonradan bura Gənc Tamaşaçılar Teatrı adlandırılmışdır.

Haşiyyə. 40 ildən sonra C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının bədii şurasında yeni çəkiləcək "Sevil" film-operasının ssenarisi müzakirə olu-

narkən Muxtar müəllim ssenaridən çıxarılmış Gündüz obrazının bərpa olunması üçün çox cəhd göstərdi. Filmə quruluşu Vladimir Qorikker verəcəkdi. O, opera tamaşalarının ekrana çıxarılması üzrə ixtisaslaşmış kinorejissor idi. V.Qorikker Sevilin oğlunu qızla əvəz etməkdə iki səbəb görürdü:

Birincisi, oğlan deyil, qız doğmasına görə Balas arvadını evdən qovur.

İkincisi, yeni cəmiyyətdə qız anasının taleyini bir daha yaşamayacaq, onu təkrar etməyəcəkdi.

Muxtar Dadaşov rejissoru inandırmağa çalışırdı ki, C.Cabbarlının əsərlərinə əl gəzdirmək filmin təsir gücünü zəiflədə bilər. Sübut edirdi ki, Sevilin uşağını qız yox, oğlan göstərməkdə dramaturqun məqsədi vardı. Dramaturq pyesdə yeni cəmiyyətdə yeni qadının yarandığını artıq göstərmişdir. İndi növbə kişinindir. Məhz o dəyişməlidir. Balas mənən artıq sınımışdır, cəmiyyət üçün yararsız adama çevrilmişdir. Onun ümidi yalnız oğlu Gündüzdür. Yeni cəmiyyətin gələcəyi Gündüzə bağlıdır.

Muxtar Dadaşov Gündüz adının mənasını da Qorikkərə başa salır. Gecə-gündüzün işıqlı hissəsi. Yəni bu uşaq atasından fərqli olaraq anası kimi yeni həyatın, işıqlı dünyanın sakinidir. O, özü üçün artıq bu yolu seçmiş və bu yolla irəliləməkdədir.

Çox təəssüf ki, M.Dadaşovun gətirdiyi tutarlı dəlillər filmin bəstəkarı, görkəmli sənətkarımız Fikrət Əmirov tərəfindən də müzakirə olunmadı. Beləliklə də, Gündüzün əsərdən çıxarılma əməliyyatı həyata keçirildi...

Muxtar Dadaşovun kinematografiyada yaradıcılıq fəaliyyəti 1931-ci ildən başlanır. Həmin uzaq illəri o, özü söhbətlərinin birində belə xatırlayırdı:

"Kinoya məhəbbətim o qədər güclü idi ki, mən teatrdan çıxıb həyatımı həmişəlik kino sənətinə bağlamağı qərara aldım. 18 yaşında əvvəlcə operator Fyodor Novitskinin şagirdi, sonra operator Boris Pumpyanskiyin assistenti oldum. "Lökbatan", "Neft simfoniyası", "Köçərilər" filmlərinin çəkilişində iştirak etdim. Dahi Sergey Eyzenşteynin bir sözü həmişəlik xatirəmə həkk olunmuşdur: "Elə çək ki, sanki axırıncı dəfə çəkirsən". Sonra "mənim universitetlərim" Moskvada, "Mejrabpomfilm" studiyasında keçmişdir.

M.Dadaşovun çəkdiyi bədii və sənədli filmlərin siyahısına nəzər salanda belə qənaətə gəlicən ki, kino ustası mənalı həyat yaşamış, çətin, eyni zamanda şərəfli yaradıcılıq yolu keçmişdir. "Samur-Dəvəçi kanalı", "Arazın o tayında", "Azərbaycan qurur", "Mingəçevir", "Arazın sahillərində", "Sabir", "Kür", "Əbədi qardaş", "Doğma torpaq, Azərbaycan" və s. sənədli filmlərində sənətkarın vətəndaşlıq mövqeyi özünü aydın göstərir.

Tanınmış sənətkar müxtəlif illərdə görkəmli adamların - ulu öndərimiz Heydər Əliyevin, dünya

şöhrətli bəstəkarlarımızdan Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev və Fikrət Əmirovun, dahi Bülbülün, məşhur pambıq ustaları Bəsti Bağirova və Şamama Həsənovanın, görkəmli şair Səməd Vurğunun, vaxtilə adına mahnı qoşulmuş neftçi Qurbanın, planetimizin ən qocaman sakinlərindən biri Mahmud Eyvazovun, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı İsrail Məmmədovun və bir çoxlarının kinoportretlərini yaratmışdır.

Rejissorun 1950-ci ildə çəkdiyi "Sovet Azərbaycanı" filmində isə biz Azərbaycanın məşhur neftçilərindən Gülbala Əliyevi, Ağa Nemətullanı, Mixail Kaverockini, pambıqçı Manya Kərimovanı, məşhur inşaatçı-energetik Sarvan Salmanı görür, respublikamızın iqtisadi-mədəni quruculuğu, zəngin tarixi keçmişi ilə tanış oluruq.

Bu film 1951-ci ildə Kannada (Fransa) keçirilən IV Beynəlxalq kinofestivalda nümayiş etdirilmiş və kinolentə "elmi-kütləvi və pedaqoji filmlərə görə" münəşirlər heyətinin xüsusi mükafatı verilmişdir.

Rejissorun "Səadət yolu ilə" sənədli filmi Ümumittifaq Kənd Təsərrüfatı Sərgisinin qızıl medalını, "Nəriman Nərimanov" sənədli filmi isə 1967-ci ildə Tbilisidə keçirilən Zaqafqaziya və Ukrayna respublikaları kinofilmlərinin zona festivalında tarixi-inqilabi mövzunun ən yaxşı təəcəssümünə görə priz almışdır.

"Nəriman Nərimanov" sənədli filminə baxanlar görkəmli dövlət xadimi, yazıçı və həkim N.Nərimanovun Genuya konfransındakı iştirakını yəqin ki, xatırlayırlar. Həmin kinoxronikanı rejissor M.Dadaşov Moskva arxivlərinin birindən tapıb ilk dəfə öz filminə göstərmişdir. Filmdə Çiçerinin Leninə verdiyi Nərimanov haqqında xasiyyətnamə və Nərimanovun Moskvada dəfnini əks etdirən kinokadrlar rejissorun gərgin yaradıcılıq axtarışlarının məhsuludur.

Daha bir tapıntı. Biz filmdə Suxanovlar soyadlı ata və oğulla tanış oluruq. Filmdə məlum olur ki, Suxanovlar uzaq Yakutiya Moskvaya, Qızıl Meydana Nəriman Nərimanovun qəbrini ziyarət etməyə gəliblər. Ata Nərimanovu 20-ci illərdən şəxsən yaxından tanıyırdı. Sonralar ata Nərimanovun şərəfinə oğlunun adını Nəriman qoymuşdur. O deyir ki, oğlunun adının Nəriman olmasını ailəmiz üçün böyük şərəf hesab edirik. Həm də mən şadam ki, oğlum o gözəl insanın adını həyatda şərəflə daşıyır.

İstər "Nəriman Nərimanov", istərsə də digər filmlərində rejissor Muxtar Dadaşov kino aləmində özünü tədqiqatçı alim, kinopublisist, daim axtarışda olan sənədli kino ustası kimi tanıtmışdır.

"Əbədi qardaş" tammətrajlı sənədli filmində də belə nadir kadrlar çoxdur. Bu filmdə cəbhə dostları-azərbaycanlı Məmmədovla ukraynalı qadın Xovanxayanın 20 ildən sonra Lvovda, sonra isə Füzuli rayonunun Horadiz kəndində görüşlərini əks etdirən

kadrlara həyəcansız baxmaq olmur. Filmdə bu təsirli səhnələr bitkin bir hekayə təsiri bağışlayır.

Daha bir maraqlı film - "Arazın o tayında". Bu sənədli filmdə M.Dadaşov S.Bədəlova birgə operator kimi çalışmış, burada II Dünya müharibəsi illərində İran Azərbaycanındakı mövcud vəziyyət, 40-cı illərin ikinci yarısından sonra baş verən siyasi hadisələr, o uzaq illərin tarixə çevrilmiş anları öz əksini tapmışdır. Filmdə İran Azərbaycanının həyatı olduğu kimi göstərilmiş, heç nə süzgəcdən keçirilməmişdir.

Azərbaycanı iki yerə parçalayan Araz çayının fonunda eşidilən dikturun kədərli səsi Arazın o tayında olmuş həqiqətlərdən xəbər verir. Eyni zamanda tamaşaçını həyəcanlandırır, düşündürür. "Arazın o tayında" filmi xalqımızın qəhrəmanlığını, mübarizə əzmini əks etdirən tarixi sənəddir.

İkinci dünya müharibəsi başlanan ilk gündən kinooperator M.Dadaşov kinoaparatla neft mədənlərinə, zavod və fabriklərə gedir, gecəni gündüzə qataraq işləyən əmək adamlarını, Bakının ətrafında düşmən tanklarının hücumunun qarşısını almaq üçün müdafiə istehkamlarının qurulmasını, cəbhəni neft və başqa məhsullarla təmin edən şəhərin havadan və dənizdən qəhrəmancasına müdafiə olunmasını lentə alır və bu xronikal lentlər montaj olunub ekranlarda operativ nümayiş etdirilirdi.

1942-ci ilin sentyabrında hitlerçilər Bakını tutmağa hazırlaşdılar. Hitler deyirdi: "Mən Bakını tutma-

lıyam. Bakı neft deməkdir. Neft müharibənin damarlarında axan qandır". Amma faşistlərin arzusu ürəklərində qaldı, Bakı nefti Hitler faşizmi üzərində öz müqəddəs və həlledici rolunu oynadı.

M.Dadaşov 1943-cü ildə "Bakı döyüşür" sənədli filmi çəkmişdir. Onun müharibə günlərində lentə aldığı bu və digər hadisələr, o cümlədən böyük Üzeyiri, gözəl şairimiz Səməd Vurğun, kimyaçı alim Y.Məmmədəliyev, tanınmış neftçilərdən Gülbala Əliyev, Ağa Nemətulları, Rüstəm Rüstəmovu və başqalarını əks etdirən kadrlar da bu filmə daxil edilmişdir.

Faşizm üzərində qələbənin 40 illiyi münasibətilə istedadlı sənətkar müharibə illərində çəkdiyi epizod və kadrlardan ustalıqla istifadə edərək, istər tarixi, istərsə də sənət baxımından çox qiymətli "Bakı - 42" sənədli filmi yaratdı. On ildən sonra ictimai baxış zamanı müharibə veteranları filmin bütün dövrlər üçün əhəmiyyətli olduğunu qeyd etdilər və ekran əsərinə yüksək qiymət verdilər. Filmin başlanğıcında böyük rus şairi V.Mayakovskinin Bakı nefti haqqında yazdığı şeirdən bir parçanın və görkəmli sərkərdə K.Jukovun "Sovet qırıcı təyyarələri, sovet tankları faşist Almaniyasının səmasına və torpağına Bakı benzininin vasitəsilə hücumu keçdilər" sözlərinin səsləndirilməsi filmin təsir qüvvəsini qat-qat artırmışdır.

1943-cü ildə faşist işğalçıları Mineralı Vodu şəhərindən qovulub çıxarılanda, döyüşçülərimizin ardınca hitlerçilərin vəhşi cinayətlərini tədqiq edən sovet ko-

missiyasının üzvləri də şəhərə daxil oldular. Komissiyaya tanınmış rus yazıçısı A.Tolstoy rəhbərlik edirdi. Azərbaycanlı kinooperator Muxtar Dadaşov və operator köməkçisi İsmayıl Əfəndiyev komissiyanın sərncamına göndərilmişdilər.

Geri çəkilən almanların partlatdıqları binalar hələ də alovlanır, düşmən təyyarələrinin bombardmanları davam edirdi. Ancaq kinooperatorun kamerası öz işində idi. Kurort şəhərində işğalçıların vəhşiliyinə dəlalət edən faktlar lentə alınır. Komissiya da artıq işə başlamışdı.

Göz önündə xarabalıqlar, insan əzabının xaosu, ölümün pəncəsindən möcüzə nəticəsində qurtarmış adamların dərdi, hitlerçi cəlladların törətdikləri digər cinayətlər canlanırdı.

Gördüyü dəhşətli mənzərədən gözləri yaşarsa da, boğazı qurusa da, M.Dadaşov bu ağır, faciəli epizodu çəkməli idi. Bu, onun vəzifə borcu idi. A.Tolstoy ona yaxınlaşdı, ata kimi qucaqladı və dedi:

- Ağlama, oğlum, özünü ələ al, çək. Bu sənədlər komissiyaya, tarixə, gələcək nəsillərimizə lazım olacaq. Adamlar sizə minnətdarlıq edəcəklər. Cinayətkarları isə biz mütləq tapacaq və xalq qarşısında mühakimə edəcəyik.

Bu, belədə oldu. Sonralar Nürenberq prosesində həmin xronikadan kadrlar da nümayiş etdirildi. Bu kino materiallarından yaradılmış "Onlar qisasdan qaça bilməyəcəklər" sənədli filmi öz xalqının cəlladlarının işinə baxan Stavropol məhkəməsində göstərildi.

Bundan başqa bu xronikadan Bakı kinostudiyasında "Ordenli Azərbaycan" kinojurnalında və "Almanların Şimali Qafqazda vəhşilikləri" xüsusi buraxılışında istifadə olundu.

Kinonun özünəməxsus sirləri var. O cəmiyyətdə baş verən hadisələri, gözlə görünməyən cərəyanları, mövcud ab-havanı çox incəliklə duyub lentə alır. Bəzi kinolentlərdə əks etdirilən hadisələr gözlənilməz formalarda, tamamilə yeni rakurslarda canlanır. Əgər kinonun sirlərini bir yana qoysaq deməliyik ki, hər bir kinematografçının, o cümlədən M.Dadaşovun sovet dövründə çəkdiyi, sosializmin təntənəsini tərənnüm edən kinolentləri vardır. Lakin kim nə deyir-desin, bunu danmaq olmaz ki, belə filmlər öz dövrünün tarixi reallığını özündə əks etdirir. Belə filmlər bizim tariximizin bir parçasıdır, bizim dünənimiz, yaşadığımız dövrüdür. Ona görə də bu qəbildən olan filmlər bizim üçün qiymətli kino sənədləridir, müəyyən bir zaman kəsiyi üçün tarixin canlı səhifələri, kinosalnaməsidir.

Gələcək nəsillər məhz bizim yaşadığımız sovet dövrünü öyrənərkən belə filmlərdən kinoxronika kimi yararlanacaq və dövrlə bağlı fikir söyləmək imkanı əldə edəcək, gərəkli filmlər yaradacaqlar.

M.Dadaşovun bədii filmlərindən danışarkən qeyd

etmək lazımdır ki, o, operator kimi "Kəndlilər" (D.Feldmanla birgə), "Rəqs edən bağalar", "Vətən oğlu", "Sualtı qayıq "T-9", "Arşın mal alan" (1945, Ə.Atakişiyevlə birgə) və s. filmlər, rejissor kimi kəskin süjetli iki bədii film - "Qanun naminə" və "Bakıda küləklər əsir" kinolentlərini çəkmişdir.

"Kəndlilər" tarixi-inqilabi filmi Azərbaycanda gedən inqilabi hərəkətdən, XI Qırmızı Ordunun fəal iştirakı ilə bolşeviklərin hakimiyyəti öz əllərinə keçirmələrindən bəhs edir. Mövzu sovet dönməsi ilə bağlı olsa da, sənət baxımından film öz əhəmiyyətini itirməmişdir. Əksinə ən yaxşı filmlər sırasında Azərbaycan kino tarixində əhəmiyyətli yer tutur. Əlbəttə, filmin uğurlu alınmasında operatorlardan biri olan Muxtar Dadaşovun da zəhmətini qeyd etmək lazımdır.

"Arşın mal alan"a gəldikdə isə burada tanınmış sənətkarlarımızdan; rejissor və aktyor Rza Təhmasibin, aktrisa Leyla Bədərbəylinin Muxtar Dadaşov barəsində fikirlərini bilmək pis olmazdı.

R.Təhmasib: "Muxtar Dadaşovla mənim qəribə yarıdıcılıq və dostluq taleyimiz vardır. Bu, 1928-ci ildə böyük C.Cabbarlının "Sevil" əsərindən başlanıb. Mən orada yaramaz, meşşan ata - Balas rolunu, balaca Muxtar isə mənim oğlum Gündüzün rolunu oynayırdıq..."

Ən təsirli görüşümüz 1944-1945-ci illərdə olmuşdur. O illərdə mən M.Dadaşovla bərabər "Arşın mal alan" filmi çəkdik. Çox ağır şəraitdə işləyirdik. Filmin bütün ağrı-acısını və sevincini, nailiyyətlərini studiyanın bütün kollektivi ilə birgə bölüşmüşük... Nəhayət son illərdə M.Dadaşov məni özünün iki filminə - "Qanun naminə" (Qaloş) və "Bakıda küləklər əsir" (Şahmar bəy) filmlərində çəkmişdir.

L.Bədərbəyli: "Muxtarla ilk işim "Arşın mal alan" filminə olub. Filmin çəkilişi zamanı Rza Təhmasib tez-tez soruşardı: "Nəyə görə istəyirsən ki, sənin planlarını, xüsusilə iri planlarını Muxtar Dadaşov çəksin?"

Bir dəfə mən bu sirri açmalı oldum. Dedim ki, düzdür, Əlisəttar təcrübəli kinooperatorudur, ancaq onun əsas fikri yarpaqların kölgə salmasında, mənim səhnədə ceyranın necə durmasında olur. Muxtar isə çəkiliş zamanı aktyorun daxili aləminə nüfuz edir, onun diqqəti daim aktyorda olur. Əlbəttə, mənim bu sözlərimə R.Təhmasib güldü, çünki fikrim onun xoşuna gəlmişdi.

...Çəkildiyim filmlər içərisində Muxtarın lentə aldığı ən iri planlar mənim ən çox xoşuma gələn portretlərdir. Ona görə də mən M.Dadaşovun sənətinə minnətdaram".

1965-ci ildə "Arşın mal alan" operettası yenidən ekranlaşdırılarkən, filmin ssenarisini yazmaq və quruluş vermək rejissorlardan T.Tağızadə və M.Dadaşova tapşırılmışdı. Onlar ssenarini birgə yazsalar da, müəyyən səbəblərə görə Muxtar müəllim filmə quruluş verməkdən imtina etdi.

"Qanun naminə" bədii kino sahəsində M.Dada-

şovun quruluş verdiyi ilk böyük rejissor işidir. Bu filmi o, yazıçı S.Rəhimovun məşhur "Mehman" povestinin motivləri əsasında ekranlaşdırmışdır. Film ekrana çıxandan az sonra geniş tamaşaçı kütləsinin rəğbətini qazandı. Həm də kino mütəxəssislərinin diqqətini cəlb etdi.

Tanınmış rus kino tənqidçisi M.Belyavski "Qanun naminə" filmi ilə bağlı Moskvada çıxan "Sputnik kinozritelya" jurnalında yazmışdır: "Kino sənəti ötən günləri canlandırmaq iqtidarındadır. Lakin bu film yaxın keçmişin hadisələrini nəql etməklə, belə bir fikir irəli sürür ki, bütün qüvvə və zəkalarını böyük ideyalar uğrunda mübarizəyə sərf etməyə hazır olan Mehman kimi adamlar bu gün də, sabah da, həmişə bizə lazımdır".

Bu filmin ilk baxışı Kazan şəhərində keçiriləndə rejissor M.Dadaşov da həmin tədbirdə iştirak edirdi. Filmin nümayişi başa çatandan sonra tamaşaçılardan heç kəs yerindən qalxmıdı. Sanki zal donub qalmışdı. Bu vaxt qoca bir tatar qadını qəzəblə sükutu pozdu: "Tez olun, cavab verin, Mehmanı kim öldürüb?"

Gənc komsomolçular isə ayağa qalxıb bir dəqiqəlik sükut elan etdilər. Həmin dəqiqələrdə rejissorun ürəyi köksünə sığmırdı. O xoşbəxt idi. Sevincdən gözləri dolmuşdu, qəhər onu boğurdu. Ancaq tatar qadınına cavab vermək lazım idi. Axı Mehmanı o "öldürmüşdü". Muxtar müəllim özünü ələ alıb dedi: "Əziz tamaşaçılar, mən Mehmanı cismani cəhətdən öldürmüşəm. Siz bu salondakı gənclərə baxsanız görərsiniz ki, o, siz gənclərin simasında mənən yaşayır, Mehmanlar yaşayır və yaşayacaqdır".

Sonralar Mehmanın "ölümü" ilə barışmayan Süleyman Rəhimov da onu bağrına basacaq və deyəcəkdir: "Sağ ol, qardaş, sən Mehmanımızın ömrünü bəlkə min il uzatdın".

Məşhur müğənni Flora Kərimova "Qanun naminə" filmində prokuror Mehmanın həyat yoldaşı Züleyxa rolunda çıxış edir. Əslində Flora xanım Balış rolunda oynamalı idi. Həmin vaxt müğənni "Leyli və Məcnun" operasında iştirak edirdi. Tamaşanın o vaxtkı rejissoru Soltan Dadaşovun tövsiyəsi ilə Muxtar müəllim Flora xanımı Züleyxa roluna sınaq çəkilişlərinə dəvət edir. Sınaq çəkilişlərindən sonra F.Kərimova heç bir cavab almayaraq operada işini davam etdirir. Günlərin birində rejissor H.Seyidbəyli ilə görüş F.Kərimovanın nigarançılığına son qoyur. Rejissor ona "Səni təsdiq elədik Züleyxa roluna" deyəndə Flora xanım təəccüblə "Niyə belə etdiniz?" sualını verir. Məlum olur ki, bədii şura sınaq çəkilişlərinə baxarkən F.Kərimovanı məhz Züleyxa rolunda bəyənməmişdi.

F.Kərimovanın xatirələrindən: "Züleyxa mənim kinoda ilk böyük işimdir. Züleyxa mənim üçün əziz

obrazdır. Axı ilk addım, həyəcanlı başlanğıc həmişə unudulmaz olur. Qəhrəmanın daxili aləmini, mənəviyyatını nə dərəcədə canlandırıdığını deyə bilmərəm. Lakin tamaşaçılardan aldığım məktublara, qəzetlərdəki, resenziyalara əsasən hiss edirəm ki, Züleyxanı ekrana gətirə bilmişəm.

Filmə çəkilərkən böyük sənətkarımız Nəsimə Zeynalova mənə əsl dayaq oldu. O, özünü ələ aparırdı ki, mən ondan asılı olduğumu hiss etmirdim. Nəsimə xanım nəhəng sənəti ilə məni basqılamırdı. Əksinə məni özünə bərabər sayırdı. Və o sırada da analıq qayğıkeşliyi var idi..."

Filmdəki sonuncu kadr bir neçə dubl çəkilib. Finalda F.Kərimova göz yaşlarını nümayiş etdirməli idi. Amma üçüncü dubla çatanda bunu edə bilmir. Çünki gücü artıq tükənmişdi. Rejissor isə hər dublda ondan ağlamağı tələb edirdi, nə qədər qərribə də olsa, bu yaxınlarda ailəsində baş vermiş faciə onun köməyinə gəlir.

Flora xanım deyir: "Mən Züleyxanın yerinə ağladım. Hər dublda ağlamaqla səbrim tükənirdi. Muxtar müəllim dedi ki, qızım, hələ bir dubl qalıb".

Sonra nəsil-nəcabətimi yadıma saldım.

Gördüm rəhmətə gedənlərdən elə bir adam qalmayıb. Hamısı üçün ağlamışam. Birdən yadıma dayım düşdü. Bu yaxınlarda rəhmətə getmişdi. Deməli, ağlamağa yer var idi. Ağla ki, ağlayan. Bu dəfə ağlamağı rəhmətlik dayımın ruhuna həsr etdim.

Çəkilişdə bir şeydən bərk qorxmışdım. Epizodların birində Züleyxanın yaşadığı otağın şüşəsini vurub sındırırlar. Sınıq şüşənin arasından Qəloşlu adamın sifəti, xüsusilə vahiməli gözləri görünür. Bilə-bilə ki, bu aktyordur, Rza Təhmasibdir, onun zəhmli nəzərlərindən canıma üşütmə düşdü.

Muxtar Dadaşov kimi sənətkarın filminə çəkilmək, görkəmli tərəf-müqabillərlə birgə çalışmaq mənim üçün əsl məktəb oldu."

Böyük Vətən Müharibəsi illərində minlərlə sovet adamı kimi azərbaycanlı oğlan və qızlar da cəbhəyə getmiş, arxada qalanlar isə qələbə üçün əllərindən gələni əsirgəməmişlər.

"Bakıda küləklər əsir" filminə də tamaşaçılar həmin uzaq və yaxın illəri bir daha xatırlayırlar. 1942-ci ilin yayında Hitler ordusunun Qafqaza hücumu başlandı. Onların əsas məqsədi Bakı neftini və Azərbaycan paytaxtını ələ keçirmək idi. Bakı nefti faşist kəşfiyyatının, onun fəaliyyətinin diqqət mərkəzində dururdu.

Bu vaxt Hitler kəşfiyyatı zəngin neft yataqları yerləşən Abşeron rayonuna təyyarə vasitəsilə iri desant dəstəsi göndərmək fikrində idi. Onlar mədənləri və neftayırma zavodlarını məhv etmək deyil, Bakını bütünlüklə ələ keçirmək istəyirdilər. Onlarla mübarizədə sovet vətənpərvərləri və alman antifaşistləri filmin

qəhrəmanı, azərbaycanlı əkskəşfiyyatçı Azada yaxından köməklik göstərirdilər. O, düşmən içərisinə yol tapıb dövlət əhəmiyyətli məsul vəzifəni yerinə yetirir.

Ekranda sovet və faşist kəşfiyyatçıların mübarizəsi iki sistemin siyasi mübarizəsi fonunda təsvir edilmişdir.

"Bakıda küləklər əsir" filmi rejissor M.Dadaşovun "Qanun naminə" kino əsərindən sonra bədii kinematografiyada ikinci işidir.

Bu filmin dəyəri gərgin süjetlə bağlı deyil. Filmdə qaldırılan ümumi düşməne qarşı bir yumruq kimi birləşmək ideyası xalqımız üçün çox vacibdir. İkinci tərəfdən, "Bakıda küləklər əsir" filminə Bakı cəbhəni benzinlə təmin edən neft şəhəri obraz kimi canlanır. Məhz bu baxımdan "Bakıda küləklər əsir" filminin dəyəri və əhəmiyyəti böyükdür.

Filmə rollardan birini ifa edən aktrisa Xəlida Quliyeva "Unudulmaz, əziz rol" məqaləsində yazır: "...Rejissor Muxtar Dadaşovla birgə "Bakıda küləklər əsir" filmi üzərində böyük məmnuniyyətlə işlədik. Mənim qəhrəmanım Solmaz müharibədə həlak olan minlərlə qızlardan biridir. Bu rol həyatımın bir parçasına çevrilmişdir. Elə hallar olurdu ki, mən çəkiliş zamanı özümü aktrisa kimi hiss etmirdim, çünki filmin qəhrəmanının həyatını yaşayırdım. Solmazın xarakteri mənə qələbəyə möhkəm inamı, yüksək vətənpərvərlik

hissinə malik olması ilə yaxındır.

Film ekranlara çıxandan sonra yaşlı adamlarla çox söhbət etmişəm. Onlar deyirdilər ki, ekran qəhrəmanlarının şəxsində öz həmyerlilərini görürdülər. Həm də xarakterlərin və hadisələrin inandırıcı olmasını hiss edirdilər.

Bütün bunları eşitmək necə də xoş idi.

Mənim Solmazım öz həyatını nəyə görə qurban verdiyini yaxşı bilirdi. Vətəni faşist zülmündən qorumaq - mənim qəhrəmanımın həyatında başlıca amil bundan ibarət idi. Əgər həmin adamlar, onların hünəri olmasaydı, yaqın ki, bizim bugünkü günümüz başqa cür qurulardı.

Mən xoşbəxtəm ki, filmdə iştirakımla o unudulmaz illərdə yaşamış adamların fikir və hisslərini ifadə etməli olmuşam.

Hazırda müstəqil vətənimiz müharibə şəraitində yaşayır. Belə bir vaxtda "Bakıda küləklər əsir" hərbi-vətənpərvərlik filminin əhəmiyyəti böyükdür, mövzusu bu gün də aktualdır."

Böyük sənətkarımız Muxtar Dadaşovun bu gün aramızda olmamasına inanmaq çətindir. Ancaq onun vaxtilə dediyi sözlər sənətsevərlərə, onu tanıyanlara təsəlli ola bilər: "Əsl sənət fədailəri ölmürlər".

"Bakıda küləklər əsir"